संस्कृत - कक्षा : सप्तम् द्वितीयः पाठः

शीर्षक : दुर्बुद्धिः विनश्यति (रुचिरा - भाग 2)

शब्दार्थाः

सरः	तालाब	अवलोक्य	देखकर
कूर्मः	कछुआ	लम्बमानम्	लटकते हुए
प्रतिवसति स्म	रहता था	उड्डीयते	उड़ रहा है
धीवराः	मछुआरे	विस्मृत्य	भूलकर
मत्स्यकूर्मादीन्	मछली, कछुआ आदि को	भस्म	राख
मारिष्यामः	मारेंगे	सुहृदाम्	मित्रों का
नैवम्	ऐसा नहीं	हितकामानाम्	कल्याण की इच्छा
अपायः	हानि	अभिनन्दति	प्रसन्नतापूर्वक स्वीकार करता है
नीयमानम्	ले जाते हुए	दुर्बुद्धि	दुष्टबुद्धि वाला

अभ्यासः

1. उच्चारणं कुरुत –

फुल्लोत्पलम् अवलम्ब्य पक्त्वा कम्बुग्रीवः आवाभ्याम्
भक्षयिष्यामि उक्तवान् ह्रदम् सुहृदाम् भवद्भ्याम्

2. एकपदेन उत्तरत – उत्तराणि

(क) कूर्मस्य किं नाम आसीत्? — कम्बुग्रीवः
(ख) सरस्तीरे के आगच्छन्? — धीवराः
(ग) कूर्मः केन मार्गेण अन्यत्र गन्तुम् इच्छति? — आकाशमार्गेण
(घ) लम्बमानं कूर्मं दृष्ट्वा के अधावन्? — गोपालकाः

3. अधोलिखितवाक्यानि कः कं प्रति कथयति इति लिखत –

(क) अहं भवद्भ्याम् सह आकाशमार्गेण गन्तुम् इच्छामि।	कूर्मः	हंसौ प्रति
(ख) अत्र कः उपायः?	हंसौ	कूर्मं प्रति
(ग) अहम् उत्तरं न दास्यामि।	कूर्मः	हंसौ प्रति
(घ) यूयम् भस्म खादत।	कूर्मः	गोपालकान् प्रति

4. मञ्जूषात: क्रियापदं चित्वा वाक्यानि पूरयत –

अभिनन्दति भक्षयिष्यामः इच्छामि वदिष्यामि उड्डीयते प्रतिवसति स्म

(क) हंसाभ्याम् सह कूर्मोऽपि ......। — उड्डीयते
(ख) अहं किञ्चिदपि न ......। — वदिष्यामि
(ग) यः हितकामानां सुहृदां वाक्यं न ...। — अभिनन्दति
(घ) एकः कूर्मः अपि तत्रैव ......। — प्रतिवसति स्म
(ङ) अहम् आकाशमार्गेण अन्यत्र गन्तुम् ......। — गच्छामि
(च) वयं गृहं नीत्वा कूर्मं ....। — भक्षयिष्यामः

5. पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(क) कच्छपः कुत्र गन्तुम् इच्छति?
कूर्मः अन्यं ह्रदं में (तालाब में, स० एक) गन्तुम् इच्छति।
(ख) कच्छपः कम् उपायं वदति?
कच्छपः वदति – "अहं काष्ठदण्डमध्ये अवलम्ब्य युवयोः पक्षबलेन अन्यं ह्रदं सुखेन गमिष्यामि।" इति।
(ग) लम्बमानं कूर्मं दृष्ट्वा गोपालकाः किम् अवदन्?
लम्बमानं कूर्मं दृष्ट्वा गोपालकाः अवदन् – " हं हो! महदाश्चर्यम्! हंसाभ्यां सह कूर्मोऽपि उड्डीयते।"
(घ) कूर्मः मित्रयोः वचनं विस्मृत्य अवदत्?
कूर्मः मित्रयोः वचनं विस्मृत्य अवदत् – " यूयं भस्मं खादत।"

6. घटनाक्रमानुसार वाक्यानि लिखत –

(क) कूर्मः हंसौ च एकस्मिन् सरसि निवसन्ति स्म।
(ख) केचित् धीवराः सरस्तीरे आगच्छन्।
(ग) "वयं श्वः मत्स्यकूर्मादीन् मारयिष्यामः" इति धीवराः अकथयन्।
(घ) कूर्मः अन्यत्र गन्तुम् इच्छति स्म।
(ङ) कूर्मः हंसयोः सहायतया आकाशमार्गेण अगच्छत्।
(च) लम्बमानं कूर्मं दृष्ट्वा गोपालकाः अधावन्।
(छ) गोपालकाः अकथयन् – वयं पतितं कूर्मं खादिष्यामः।
(ज) कूर्मः आकाशात् पतितः गोपालकैः मारितश्च।

7) मञ्जूषात पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –

जलाशयं, अचिन्तयत, वृक्षः, दुःखिताः, कोटरे, वृक्षस्य, सर्पः, आहाय, समीपे

एकस्य वृक्षस्य शाखासु अनेके काकाः वसन्ति स्म। तस्य वृक्षस्य ...... एकः सर्पः अपि अवसत्। काकानाम् अनुपस्थितौ ...... काकानां शिशून् खादति स्म। काकाः ...... आसन्। तेषु एकः ...... काकः उपायम् ......। वृक्षस्य ...... जलाशयः आसीत्। तत्र एका राजकुमारी स्नातुं ...... आगच्छति स्म। शिलायां स्थितं तस्याः आभरणम् ...... एकः काकः वृक्षस्य उपरि अस्थापयत्। राजसेवकाः काकम् अनुसृत्य ...... समीपम् अगच्छन्। ~~राजसेवकाः काकम्~~ तत्र ते तं सर्पं च अमारयन्।

अतः एवोक्तम् – उपायेन सर्वं सिद्ध्यति।

इति

रमेन्द्र कुमार झा
मो०- 9472577469